

Didžioji g. 5, 01128, Vilnius
Tel. 8 5 2314 677
El. p. hrmi@hrmi.lt

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai
A. Vivulskio g. 11, 03610, Vilnius

2020-11-26
Nr. IS-XV-28

Tik el. paštu

DĖL EUROPOS SAJUNGOS 2020-2025 M. LGBTQI ASMENŲ LYGYBĖS STRATEGIJOS IR LIETUVOS PRIORITETŲ

Žmogaus teisių stebėjimo institutas (ŽTSI) reiškia paramą Europos Sąjungos 2020-2025 m. LGBTQI asmenų lygybės strategijai (Strategija) ir tikisi, jog šis pažangus dokumentas prisidės prie geresnio LGBTQI asmenų teisių užtikrinimo bei lygiateisiškumo principo šių asmenų atžvilgiu įgyvendinimo Europos Sąjungos mastu.

ŽTSI siūlo iškelti šiuos Lietuvos prioritetus Strategijos kontekste:

1. Priemonės tos pačios lyties asmenų partnerystės tarpusavio pripažinimui valstybėse narėse stiprinti.

ŽTSI pritaria, kad ES mastu būtų imtasi priemonių tos pačios lyties asmenų partnerystės tarpusavio pripažinimui valstybėse narėse stiprinti. Šiuo metu Lietuvoje nesusituokusių šeimos gyvenimą gyvenančių tos pačios lyties asmenų santykių teisinė apsauga nėra užtikrinama. 2017 m. Lietuvos Respublikos Seime buvo inicijuotos Civilinio kodekso pataisos, siūlančios įteisinti partnerystę tarp skirtingos ir tos pačios lyties šeimų, tačiau pataisos priimtos nebuvo, kaip buvo atmesti ir ankstesni bandymai įstatymu sureguliuoti šeimos partnerystės santykius. Tad *de facto* partnerystę kaip šeimos formą pasirinkusios ir nesantuokinį šeimos gyvenimą gyvenančios tos pačios lyties šeimos nėra teisiškai apsaugotos.

Pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją šeima gali būti sukurta ne tik LR įstatymų pagrindu sudarytos santuokos pagrindu. Konstitucinis Teismas jau 2011 m. yra konstatavęs šeimos santykių turinio viršenybę prieš formą: „konstitucinė šeimos samprata grindžiama šeimos narių tarpusavio atsakomybe, supratimu, emociniu prieraišumu, pagalba ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu priiimti tam tikras teises ir pareigas, t.y. santykių turiniu, o šių santykių išraiškos forma konstitucinei šeimos sampratai esminės reikšmės neturi“¹. Tuo tarpu 2019 m. sausio 11 d. nutarime Konstitucinis Teismas eksplicitiškai nurodė, kad „konstitucinė šeimos samprata, be kita ko, yra neutrali lyties požiūriu“². Tai reiškia, kad į konstitucinę šeimos sampratą patenka ne tik šeimos, sukurtos vadovaujantis Lietuvoje galiojančia santuokos samprata, bet ir kitos šeimos, įskaitant *de facto* partnerystėje gyvenančias tos pačios lyties asmenų šeimas.

Pažymėtina, kad būtinybę sureguliuoti tos pačios lyties šeimų santykius yra įtvirtinęs ir Europos Žmogaus Teisių Teismas. Pvz., bylose *Oliari ir kiti prieš Italiją, Orlandi ir kiti prieš Italiją* EŽTT konstatavo, kad

¹ LR Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas, Valstybės žinios, 2011, Nr. 118-5564.

² LR Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarimas Nr. KT3-N1/2019, TAR, 2019-01-11, Nr. 439.

valstybės Europos Tarybos narės turi pozityvią pareigą užtikrinti teisinę apsaugą tos pačios lyties asmenų šeimoms³.

Atsižvelgiant į tai, kad *de facto* partnerystėje gyvenančios tos pačios lyties šeimos Lietuvoje lieka teisiškai neapsaugotos, vienas iš Lietuvos keliamų prioritetų turėtų būti teisinės tos pačios lyties šeimų apsaugos stiprinimas, įteisinant partnerystės institutą.

2. Inicatyva išplėsti SESV 83 straipsnyje pateiktą vadinamųjų ES nusikalstamų veikų sąrašą, kad jis apimtų neapykantos nusikaltimus ir neapykantos kurstymą.

LGBTQI asmenys yra viena labiausiai neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kurstymo Lietuvoje paveikiamų visuomenės grupių. Pavyzdžiui, iš šių metų sausio – spalio mėnesiais užregistruotų 42 neapykantos kurstymo veikų, 13 iš jų buvo nukreipta prieš asmenis dėl jų seksualinės orientacijos⁴. Jei remtumėmės ESBO duomenimis, iš Lietuvos valstybės institucijų organizacijai pateiktų duomenų už 2019 m., iš 9 neapykantos nusikaltimų, 2 buvo dėl kaltininko jaučiamo nusistatymo prieš asmenis dėl jų seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės. Pagal nevyriausybių organizacijų ESBO pateiktus duomenis, prieš LGBT bendruomenę buvo įvykdyta daugiau su neapykanta susijusių nusikalstamų veikų nei prieš kitas grupes⁵. Remiantis visuomenės nuomonės apklausomis (2019 m.), 70 proc. Lietuvos gyventojų mano, kad Lietuvoje egzistuoja neapykanta, nukreipta prieš asmenis dėl jų seksualinės orientacijos⁶. Pažymėtina ir tai, kad oficialioji nusikaltimų statistika neatspindi realaus neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kurstymo seksualinės orientacijos pagrindu masto, kadangi šie nusikaltimai dėl žemo pranešimų policijai lygmens išlieka latentiški. Be to, Lietuvoje nėra specializuotų pagalbos ir paramos paslaugų nuo neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kurstymo nukentėjusiems asmenims, o tai susiaurina galimybes ne tik gauti reikiamą pagalbą, bet ir pranešti apie šiuos nusikaltimus policijai. LGBTQI asmenims sudėtinga pranešti ir siekti pagalbos neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kurstymo atveju dar ir dėl to, kad tokiu atveju yra atskleidžiama jų tapatybė bei seksualinė orientacija.

Pažymėtina ir tai, kad nemaža dalis ikiteisminių tyrimų dėl neapykantos kurstymo ir neapykantos nusikaltimų yra nutraukiama, o patekusios į teismą bylos ne visuomet išnagrinėjamos tinkamai. 2020 m. sausio 14 d. EŽTT priėmė sprendimą byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą*⁷, kuriuo konstatavo, kad Lietuva diskriminavo pareiškėjus dėl jų seksualinės orientacijos, pažeidė dviejų jaunų vaikų teisę į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą (Konvencijos 8 straipsnis kartu su 14 straipsniu), o taip pat teisę į veiksmingą teisių gynimo priemonę (Konvencijos 13 straipsnis). Šios bylos atveju Lietuvos teisėsaugos institucijos atsisakė pradėti ikiteisminį tyrimą dėl neapykantos kurstymo seksualinės orientacijos pagrindu, o nacionaliniai teismai tokį sprendimą patvirtino. EŽTT konstatavo, kad skirtingas žmonių traktavimas, be kita ko, nevienodai užtikrinant teisių apsaugą ir gynybos priemones dėl jų seksualinės orientacijos, yra nesuderinamas su Konvencijos garantuojamais pamatinių teisių apsaugos standartais.

Atsižvelgiant į tai, ŽTSI pritaria, kad neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kurstymas patektų į vadinamųjų ES nusikalstamų veikų sąrašą bei siūlo, jog kova su neapykantos nusikaltimais bei neapykantos kurstymu būtų vienu iš Lietuvos prioritetų Strategijos kontekste.

³ *Oliari ir kiti prieš Italiją*, peticijų Nr. 18766 ir 36030/11, 2015 m. liepos 21 d. sprendimas, p. 165; *Orlandi ir kiti prieš Italiją*, peticijų Nr. 26431/12, 26742/12, 44057/12 ir 60088/12, 2017 m. gruodžio 14 d. sprendimas, p. 209-210.

⁴ Informatikos ir ryšių departamento prie LR Vidaus reikalų ministerijos duomenys, <https://www.ird.lt/lt/>

⁵ OSCE ODIHIR, Hate Crime Reporting, Lithuania, <https://hatecrime.osce.org/lithuania>

⁶ Europos žmogaus teisių fondas, „Visuomenės požiūris į neapykantos nusikaltimus ir neapykantos kalbą. Reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos rezultatų apžvalga“, Vilnius, 2020.

⁷ *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 41288/15, 2020 m. sausio 14 d. sprendimas.

3. Diskriminacinės nuostatos LGBTQI atžvilgiu Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatyme.

Pažymėtina, kad vienintelėje ES valstybėje – Lietuvoje – galioja informacijos sklaidą apie tos pačios lyties asmenų santykius draudžiantis įstatymas. Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 4 str. 2 d. 16 p. taikomas informacijai, kuria „niekinamos šeimos vertybės, skatinama kitokia, negu Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinta, santuokos sudarymo ir šeimos kūrimo samprata“. Nevyriausybinių organizacijų duomenimis, ši diskriminacinė nuostata ne kartą buvo pasitelkta Lietuvos institucijų ribojant LGBTQI asmenų saviraiškos laisvę⁸. Neapibrėžtos, teisinio aiškumo stokojančios „šeimos vertybių niekinimo“ ir „kitokios, negu Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinta, santuokos sudarymo ir šeimos kūrimo sampratos skatinimo“ sąvokos sudaro prielaidas riboti visuomenei svarbias diskusijas apie vienalytes šeimas ir tokių šeimų teisinės apsaugos poreikį, taip prisidedant prie LGBTQI asmenų diskriminacijos. Tuo tarpu Žurnalistų etikos inspektorius yra pripažinęs, kad vieša diskusija šeimos sampratos klausimu neturi būti uždara ar ribojama įstatymo normų. Būtent taikus pilietinis judėjimas ir yra pagrindinis stimulus revizuoti ar keisti teisinį reguliavimą⁹.

Susirūpinimą dėl Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatų yra išreiškęs ir Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas. Komiteto manymu, šis įstatymas gali būti pritaikytas siekiant apriboti žiniasklaidoje skelbiamą ir kitą turinį tokiu būdu, kuris nepagrįstai apribotų saviraiškos laisvę lesbiečių, gėjų, biseksualių, translyčių bei interlyčių asmenų klausimais ir prisidėtų prie diskriminacijos¹⁰.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2019 m. sausio 11 d. nutarime pažymėjo, kad „viena iš pagal Konstitucijos 29 straipsnį draudžiamo diskriminavimo formų yra žmogaus teisių varžymas dėl jo lytinės tapatybės ir (ar) seksualinės orientacijos, kuris kartu laikytinas ir žmogaus orumo žeminimu. <...> Demokratinėje teisinėje valstybėje tam tikru laikotarpiu vyraujančios daugumos visuomenės narių nuostatos ar stereotipai negali būti konstituciškai pateisinamu pagrindu, remiantis konstituciškai svarbiais tikslais, pavyzdžiui, viešąja tvarka, diskriminuoti asmenis vien dėl jų lytinės tapatybės ir (ar) seksualinės orientacijos, kaip antai riboti pagal Konstitucijos 22 straipsnio 1, 4 dalis užtikrinamą teisę į asmeninio ir šeimos gyvenimo, be kita ko, santykių su kitais šeimos nariais, apsaugą“¹¹.

Šiame kontekste aktualios ir Europos Žmogaus Teisių Teismo išvados byloje *Bayev ir kiti prieš Rusiją*, kur, be kita ko, EŽTT akcentavo, jog „tai, kad nepilnamečiai yra supažindinami su įvairovės, lygybės ir tolerancijos idėjomis, tik skatina ir stiprina socialinę sanglaudą“¹². EŽTT taip pat pripažino vaikų apsaugos nuo homofobijos svarbą, siekiant praktiškai įgyvendinant Europos Tarybos Ministrų komiteto Rekomendaciją valstybės narėms dėl priemonių kovai su diskriminacija seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės pagrindu¹³.

⁸ Asociacija Lietuvos gėjų lyga, „Nepilnamečių apsauga ar LGBT turinio cenzūra?“, <https://www.lgl.lt/naujienos/nepilnameciu-apsauga-ar-lgbt-turinio-cenzura/>, 2018.

⁹ Žurnalistų etikos inspektoriaus 2019 m. birželio 5 d. sprendimas .

¹⁰ Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto Bendrieji komentarai dėl Lietuvos ketvirtosios periodinės ataskaitos dėl Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto nuostatų įgyvendinimo, 2018 rugpjūčio 29 d.

¹¹ LR Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarimas Nr. KT3-N1/2019, TAR, 2019-01-11, Nr. 439.

¹² *Bayev ir kiti prieš Rusiją*, peticijos Nr. 67667/09, 2017 m. birželio 20 d. sprendimas, p. 82.

¹³ Europos Tarybos Ministrų komiteto Rekomendacija valstybėms narėms dėl priemonių kovai su diskriminacija seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės pagrindu, CM/Rec (2010)5.

Konstitucinio Teismo suformuluotos oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, taip pat Europos Žmogaus Teisių Teismo formuojama Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos aiškinimo praktika leidžia teigti, kad Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 4 str. 2 d. 16 p. įtvirtintos nuostatos yra nesuderinamos su konstituciniais ir europiniais LGBTQI asmenų teisių apsaugos standartais.

Atsižvelgiant į tai, vienas iš Lietuvos prioritetų Strategijos kontekste turėtų būti bet kokių diskriminacinių įstatyminių nuostatų LGBTQI asmenų atžvilgiu panaikinimas bei užtikrinimas, kad ES valstybių nacionaliniuose teisės aktuose nebūtų įtvirtintos diskriminacinės nuostatos LGBTQI asmenų atžvilgiu.

Kilus klausimams dėl šių pastabų, maloniai prašome kreiptis el. paštu į Mėtą Aduvavičiūtę meta.adutaviciute@hrmi.lt.

Pagarbiai

Direktorius
Dainius Pūras